

Vivències, paraules i sons

Tendim a pensar el patrimoni com el fet material de guardar i contemplar o com armadures arquitectòniques que empedren els nuclis urbans i coronen els cims de les muntanyes properes. Això no obstant, el patrimoni cultural dels bisbats —i el de Girona no n'és cap excepció— no es podria dibuixar sencer sense tenir present la seva naturalesa polièdrica, en tant que ha estat viscut, escrit, resat, interpretat o historiat per generacions successives de persones.

Protagonistes i veus d'una llarga història

L'Església, avesada a celebrar el memorial (una expressió molt avinent i estimada per Josep M. Marquès), ha ancorat la memòria de diferents maneres al llarg del temps, molt sovint en la matèria. És clar que això no es fa de la mateixa manera avui, des d'un concepte modern de patrimoni, que fins fa un parell de segles.

Text > **MARC SUREDA JUBANY**, conservador del Museu Episcopal de Vic

Segurament, un bon equivalent premodern de l'actual concepte de patrimoni historicoartístic (això és, objectes antics valorats no tan sols per les seves qualitats intrínseques, sinó per la seva capacitat de definir la identitat d'un col·lectiu) el representen les relíquies, catalitzadors espirituals i factors de cohesió grupal. Tot i que això no és més característic de la diòcesi de Girona que d'altres llocs de l'antiga cristiandat, dona peu a citar dos episodis medievals d'interès. Dos sarcòfags pagans i quatre de paleocristians dels segles III-IV es troben encastats des de vers l'any 1200 als

murs del presbiteri de Sant Feliu de Girona; tret d'un, no se n'han mogut mai més. Probablement, es consideraren tombes dels nombrosos fidels martiritzats, segons la llegenda, al costat dels sants Narcís i Feliu. De fet, un estigué durant segles damunt l'altar major de l'església, com a tomba del sant titular. Amb un esperit semblant actuà el bisbe Arnau de Mont-rodon (1335-1348) en promoure el culte de sant Carlemany, inèdit fins llavors a la Península. A partir de textos hagiogràfics importats i de la relectura de documents locals, afaïçonà una llegenda que convertia el sant emperador en

el fundador de molts monestirs diocesans i, sobretot, en el promotor de la catedral de Santa Maria intramurs, després d'haver conquerit miraculosament Girona als musulmans. A falta de relíquies corporals, ho demostraven alguns elements antics conservats a la mateixa seu, anacrònicament considerats d'època carolíngia. Un d'aquests elements desaparegué (la copa de Carlemany, probablement un copó romànic d'or) i un altre estigué a punt de fer-ho (el brodat de la Creació, anomenat encara al segle XVI «lo drap de Carles el Gran»). Amb tot, dos més —la torre i la cadira romàniques,

>> *Sarcòfag dit de Sant Feliu (s. IV), a la basílica de Sant Feliu de Girona. (Foto: Bisbat de Girona)*

>> *Nau central del monestir de Sant Pere de Galligants.* Foto: AJUNTAMENT DE GIRONA. CRDI. FONS EL PUNT AVUI (MANEL LLADÓ).

dites també «de Carlemany»— foren curosament conservats dins la nova fàbrica gòtica, llavors en curs de construcció. En una església i en l'altra, el prestigi d'aquests elements i els seus materials (el marbre, l'or, la tècnica constructiva arcaica) contribuïen a demostrar l'antiguitat de l'Església gironina i, també, a distingir els temples respectius, dins un mapa eclesiàstic de la ciutat on ja començaven a aflorar els primers fregadissos.

Inventaris per decòrum

Més prosaica des d'aquest punt de vista és la preocupació de les visites pastorals medievals i modernes per l'estat de les esglésies, de la seva decoració i de l'utilatge litúrgic, que si en aquest context s'inventariava no era pas per estimar-ne els valors identitaris, sinó per garantir la dotació i el decòrum suficient dels altars. Pot posar el fermall a aquestes iniciatives premodernes, en una primeria del segle XVIII amb més

criticisme documental que il·lustració, el canonge de la seu Sulpici Pontich (c. 1670-1738), que com a secretari capítular confeigí un repertori utilíssim a l'hora de navegar per l'arxiu catedralici. A banda del que toca al patrimoni documental, el seu interès ací rau sobretot en l'entrada dedicada a les sepultures, en què, per necessitats pràctiques, resseguí totes les del recinte catedralici bo i aplegant-ne moltes informacions. No n'hauríem parlat si el seu treball no hagués estat la base d'iniciatives recents sobre aquest patrimoni epigràfic a càrrec de Brigit Nonó, Montserrat Jiménez o Josep M. Marquès.

Cal esperar a entrat el segle XIX per poder parlar dels inicis d'una gestió patrimonial dins el marc de la modernitat i amb criteris gradualment propers als actuals. D'ençà de la desamortització, els inventaris abans aixecats durant les visites pastorals es convertiren en formularis emplenats i enviats pels rectors, més disperss; no evitaren algunes

vendes irregulars i robatoris en el marc d'un mercat de l'art progressivament desvetllat, malgrat els advertiments de les autoritats diocesanes i la iniciativa ara estatal d'emprendre nous inventaris des de 1908. Des d'un any abans, a més, s'ensenyava arqueologia cristiana al seminari. El bisbat també disposava de la Junta de Reconstrucció de Temples, que des de 1861 envià un membre (en diferents moments, el mateix bisbe) a la Comissió Provincial de Monuments; la bona relació permeté la instal·lació del museu arqueològic provincial en locals de Sant Pere de Galligants, mentre a l'església hi havia culte.

Dos personatges mereixen esment. El vicari general Ramon Font (Igualada, 1847 - Girona, 1900) va publicar un *Episcopologio ampuritano, precedido de una reseña histórica y arqueológica de Ampurias* (c. 1897) i aplegà una important col·lecció de peces de ceràmica antiga (sobretot lècits o petits recipients) procedents del jaciment,

D'ençà de la desamortització, els inventaris abans aixecats durant les visites pastorals es convertiren en formularis emplenats i enviats pels rectors

que acabà repartida entre el seminari diocesà i el museu provincial. També havia ajudat en la restauració del monestir de Ripoll (culminada el 1893) tot presidint la junta auxiliar gironina que hi col·laborava. Un altre prevere gairebé coetani seu, l'olotí Pere Valls (1848-1925), amic de Verdaguer i connectat amb la burgesia de Barcelona, col·leccionà compulsivament tota mena d'objectes, des de taules renaixentistes i barroques i pintura dels autors més prestigiosos del seu temps (Vayreda, Fortuny, Casas, Utrillo o Madrazo) fins a joies, ventalls, caps de llumins o *ricordi* de guix, passant per llibres, manuscrits o gravats. Volgué llegar el fons bibliogràfic a Sant Esteve d'Olot i els objectes d'art al seminari per fer-hi un museu.

Tot i que, com ja s'ha vist, no es pot dir que abans d'ell no s'haguessin emprès certes iniciatives de salvaguarda del patrimoni, és al bisbe Josep Vila (1926-1932) a qui cal atribuir accions més decidides en aquest sentit, esperonat en part per una campanya contrària a l'Església. Valencià promogut al solí gironí per Primo de Rivera, el bisbe Vila endegà amb el suport de la Diputació intervencions a les esglésies de Vilabertran i de Molló —el 1958 traspassada al bisbat de Vic—, als retaules de Púbol i de Cruïlles i a les pintures murals de Belcaire, entre altres. El 1930 constituí una Comisión Protectora del Patrimonio Artístico-Histórico de la Diócesis. Un dels seus membres, mossèn Carles de Bolòs, ho era a títol de bibliotecari i director del Museu del Seminari Diocesà. També traslladà al Palau Episcopal algunes obres d'art en perill i hi creà un altre dipòsit patrimonial. Altres exposicions s'anaren formant, abans i després, a Sant Esteve d'Olot i a Castelló d'Empúries.

>> *Jaume Marquès i Casanovas.*

Foto: AJUNTAMENT DE GIRONA. CRDI. FONS EL PUNT AVUI (JORDI SOLER).

La Guerra Civil

No cal insistir en la sotragada que la Guerra Civil representà per al patrimoni arquitectònic, artístic i documental del bisbat, amb nombroses pèrdues i posteriors confusions dels béns conservats que ací no pertoca avaluar. Subratllem tan sols que el Palau Episcopal havia d'esdevenir la seu d'un «Museu del Poble». La integració de fons arribà després de la guerra gràcies al bisbe Josep Cartañá

(1934-1963), que el 1942 inaugurava a la Casa Carles la primera instal·lació del Museu Diocesà, anomenat formalment Museu del Seminari Diocesà, d'acord amb les condicions del llegat del darrer propietari de l'immoble (1935). Pilotà l'operació Mn. Llambert Font, director des de 1940, que entre els anys 1951 i 1952 reorganitzà també el Tresor de la Catedral. Al capdavant de totes dues institucions (1948 i 1957 respectivament), el reemplaçà

Mn. Jaume Marquès (1906-1992), que se'n va ocupar fins a la jubilació (1974). Jurista de formació, dugué a terme un primer inventari modern del Museu Diocesà i, com és sabut, investigà la història de moltes poblacions i monuments del bisbat en articles i monografies. Fou, a més, arxiver capítular de la Diputació i cronista oficial de la ciutat de Girona.

Entre 1974 i 1975, un projecte frustrat de traslladar el Museu Diocesà a la catedral va donar lloc a un panorama diversificat. Els fons del Museu Diocesà passaren a exhibir-se el 1979, juntament amb els de l'antiga Comissió de Monuments, al Museu d'Art de Girona, des de llavors amb direccions externes a l'organigrama diocesà (Narcís Soler, Joan Surroca, Glòria Bosch, Josep M. Rueda, Josep M. Trullén, Jaume Bernades i Carme Clusellas). A banda, el Tresor de la Catedral fou reformat vers 1980 per qui llavors n'havia esdevingut director, Mn. Genís Baltrons (1932-2014). Al mateix temps, es nomenà delegat per a la conservació del patrimoni Mn. Jesús Prat († 1988), fins que el 1989 s'erigí una Delegació Episcopal per al Patrimoni Cultural, confiada a Mn. Xavier Xutglà (1928-2020). En aquest esquema assumí la direcció del Departament de Patrimoni Artístic i del Museu Diocesà M. Rosa Ferrer (1935-2024), la primera dona responsable del patrimoni d'un bisbat a tot l'Estat. Pel que fa als arxius, Gabriel Roura i Güibas (1932-2008) dirigí l'Arxiu Diocesà des de 1975 fins que el 1980 passà al Capítular; al primer el substituï Josep M. Marquès (1939-2007), alhora cap de servei del patrimoni documental del bisbat des de 2003, que a banda de ser actor ha estat l'investigador més prolífic no tan sols del patrimoni diocesà, sinó també de la història de la seva gestió, com es glossa en un altre article d'aquest volum.

Els signes dels temps han determinat una condensació d'aquesta estructura: tots aquests càrrecs han acabat avui en mans de Mn. Joan Naspleda (1948), que en un altre lloc del dossier també traça un panorama actual d'aquest tema. Amb ritmes semblants als d'altres diòcesis catalanes, la fidelitat de la de Girona a la seva memòria ha permès gaudir avui d'un dipòsit patrimonial molt remarcable.

>> *Maria Rosa Ferrer i Dalgà.* Foto: AJUNTAMENT DE GIRONA. CRDI. FONS EL PUNT AVUI (NÚRIA SANTIAGO).